

Van de voorzitter

De Vier Heerlijkheden heeft nu al een goed jaar achter de rug.

Na een paar maanden van overleg is het besluit ontvangen dat de 4HH het tuinmanshuisje naast Huis Brakel mag gebruiken.

Op 7 september j.l., opende burgemeester van den Bosch ons nieuwe onderkomen, door het planten van een buxusboomje en het openen van de buitendeur. De 4HH is er erg blij mee en er trots op zoals het er uit ziet. Iedereen heeft kunnen zien wat een mooi onderkomen het is geworden. Door de vrijheid en mogelijkheden die we nu hebben, zijn de activiteiten sterk toegenomen.

In Aalst hebben we een tentoonstelling gehouden over het thema ‘huwelijk en echtvereniging’; onze (trouw)kledingcollectie werd er geshowd, aangevuld met allerlei voorwerpen die daar zo bij horen. Tevens zijn wij een oude belofte aan de bewoners van Aalst nagekomen d.m.v. een boekje over het wel en wee van de Aalster bevolking in de jaren 1900 tot ongeveer 1950. Het is een mooi boekje geworden, geschreven door Frank van Straten met medewerking van Hannie van Wijk.

‘De monding van de Maas zal worden verlegd naar de Amer’, dit waren de enige woorden van een wet aan het eind van de 19^e eeuw, die een voor die tijd gigantisch werk op gang brachten. Namelijk, het graven van wat nu de Bergse Maas heet, het uitgraven van het Heusdens Kanaal, het afdammen van de oude loop bij Wellseind, het leggen van de Afsluitdijk en daarin het bouwen van de Wilhelminasluis tussen Andel en Giessen.

Een werk van de allure van de Deltawerken vele jaren later.

De goede afloop werd feestelijk gevierd in 1904 toen koningin Wilhelmina het geheel voor geopend verklaarde en waarbij het bekende monument op genoemde afsluitdijk werd onthuld.

In Brabant is dit jaar het 100-jarig bestaan feestelijk gevierd, doch in de Bommelerwaard is men er aan voorbijgegaan.

In deze uitgave van uw periodiek wordt hier toch nog aandacht aan gegeven.

Ik wens u veel leesplezier.

“Aalst boven en Zuilichem onder” en andersom

In de tijd toen de windwatermolens in de verschillende dorpspolders nog volop in bedrijf waren, we denken dan globaal genomen aan de periode vóór de tweede wereldoorlog, hadden de watermolenaars in dienst bij die dorpspolders in de eerste plaats tot taak om het polderwater het gehele jaar door op een aanvaardbaar zomer- en winterpeil te houden.

Naast hun bestaan als watermolenaar hielden zij er echter wegens hun lage verdiensten vrijwel allemaal nog een min of meer sociale functie op na en wel die van “kroegbaas”, want of het nu de watermolens in de Bommelerwaard, de molens over de Waal in de Betuwe of over de Maas in Brabant betreft, op vrijwel alle watermolens kon men bij de molenaars terecht voor het kopen van sterke drank en het drinken van een borrel. Een watermolenaar was eigenlijk iemand die het nuttige met het aangename kon doen verenigen

Zoals gezegd waren de verdiensten van een watermolenaar niet zo erg hoog, zo genoot b.v de watermolenaar Leen Daggelder op de in het jaar 1721 gebouwde poldermolen aan de Meidijk te Zuilichem in het jaar 1932 een jaarwedde van f.120,- daarbij had hij dan wel vrij wonen, het gras om de molen en langs de uitwateringsboezems. Dit alles werd door het polderbestuur van Zuilichem geschat op f.140,- wat bij zijn jaarinkomen werd gerekend. Het gras gebruikte hij als voer voor zijn geiten.

Leen Daggelder op de Zuilichemse poldermolen, en de drie geslachten Daggelder vóór hem die de molen bevolkten schonken dus een stevige borrel om hun verdiensten wat op te krikken. De vader van Leen Daggelder, watermolenaar Jan Daggelder stond bij de gemeente van Zuilichem op een lijst van lokaliteiten waar sterke drank geschonken werd; op 1 mei 1881 zelfs ingeschreven als “kroeghouder “en “kroegbaas” i.p.v. watermolenaar. In die tijd was het ook de gewoonte van de boeren als zij de gehele morgen op het land hadden gewerkt en tegen de middag naar huis gingen om te eten, dat zij die langs de molen kwamen deze maar moeilijk konden passeren zonder eerst even een neutje te nemen, want dan smaakte het eten zo lekker, en zij konden het ook betalen deze de boeren bezaten het geld. En ook ‘s avonds als het werk gedaan was kon men nog wel tijd vinden om in of bij de molen van de Daggelders nog wat bij te praten en te drinken met elkaar. In de zomer als er ‘s avonds of ‘s nachts zwaar onweer

was geweest dan trokken de boeren als de bui voorbij was met de polsstok (in onze dorpen gewoonlijk de polderstok genoemd) over de schouder de polder in om te gaan kijken of hun vee niet getroffen was door de bliksem. of in de sloot terecht was gekomen.

De oude molenaar Leen Daggelder vertelde eens dat het dan soms wel gebeurde dat hij al kort na middernacht, in het holst van de nacht uit zijn bed werd gehaald omdat er iemand voor de deur stond die zichzelf wilde trakteren en zeker als de dieren het overleefd hadden, kon er best wel eentje af.

Een molen waar ook stevig werd gedronken en waar altijd veel mensen uit de naburige dorpen bijeen kwamen was de Delwijnsense watermolen, in onze "vier Heerlijkheden" beter bekend onder de naam "den Delwse meule", Iedereen kent deze stompe watermolen ten zuiden van de van Heemstraweg even voorbij het dorp Zuilichem. De achtkantige wind-watermolen werd gebouwd in het jaar 1740 met als doel de waterhuishouding in het Delwijnsense veld in goede banen te leiden.

Hoewel eigenlijk net buiten de geografische grens van de "vier Heerlijkheden" gelegen speelde deze molen een belangrijke rol bij de navolgende gebeurtenis die zich in de molen afspeelde en waarbij nog al wat inwoners van Aalst en Zuilichem betrokken waren, uit dit voorval kan men tevens opmaken dat er soms nog wel eens rare dingen gebeurden tijdens het drinken van sterke drank in de watermolens.

Zondagmiddag 23 december, net voor kerst van het jaar 1804, dit jaar dus precies 200 jaar geleden had een aantal mensen uit Aalst en Zuilichem de weg door de winterse polders weten te vinden met het voornemen om in de Delwijnsense molen bij de watermolenaar Cornelis Vroom en zijn vrouw Anna Biesheuvel die toen de molen bewoonden de middag door te brengen met plezier maken en het nodige aan sterke drank in te nemen.

Ongeveer tussen 5 en 6 uur in de namiddag waren daar toen aanwezig uit Aalst de personen Cornelis en Egbert Klop, de beide zonen van Egbert Klop, Cornelis en Dirk van Ballegoijen, Hendrikus Koolhaas, Jan Schaap, Otto en Dirk voor de Wind en Johannes Bakker en uit Zuilichem waren vertegenwoordigd Jacob en Gijs Hak, Egbert Klop, de zoon van den heemraad Klop, Gijs Gijsbertse van Wijnen, Ariën van Honk die knecht was bij Mattijs Castelein en Gijsbert Donker, knecht bij den schout van Zuilichem.

Waarschijnlijk had men elkaar onder het drinken van de nodige drank al een tijdje in een ruzieachtige sfeer zitten jennen want plotseling werd door Cornelis Klop uit Aalst door het molenvertrek geroepen: "Aalst boven en Zuilichem onder!". Het antwoord liet niet lang op zich wachten en werd bijna onmiddellijk gevolgd door de tegengestelde kreet van de Zuilichemmers: "Zuilichem boven en Aalst onder!".

U begrijpt wel dat de rapen toen goed gaar waren in de Delwijnsense watermolens.

Er ontstond tumult en een hooglopende ruzie, Cornelis van Ballegoijen greep een stoel waarmee hij ging zwaaien en onder het uiten van allerlei dreigementen begon hij te roepen: "Alle vreemden moeten er uit!", waarmee de Zuilichemmers bedoeld werden. Cornelis Klop en Jacob Hak werden samen ook handgemeen en begonnen met elkaar te vechten, maar werden weer van elkaar gescheiden door Gijs van Wijnen en Johannes Bakker.

Cornelis Klop riep hierop tegen Jacob Hak: "Kom maar eens mee naar buiten!". Deze echter ging daar niet op in en wilde in de molen blijven, maar Egbert Klop en Cornelis van Ballegoijen hebben Jacob Hak onder het roepen van: "Hij zal er uit", toen met geweld naar buiten gesleurd, waar hij, amper buiten zijnde, van Cornelis Klop met een blank mes dat hij in de hand hield een snede in het aangezicht kreeg, waarbij Cornelis van Ballegoijen bovendien nog Cornelis Klop toeriep: "Opletten! dan zal ik hem ook nog een snede door zijn 'bast' geven.

Jacob Hak werd tegen de grond gesmeten en Gijs van Wijnen verklaarde later op de rechtzitting onder ede dat hij had gezien dat Jacob Hak met messen werd bewerkt. Gijs van Wijnen en Johannes Bakker, die zich blijkbaar verplicht voelden om op te treden als een soort vrederechters, hadden Jacob Hak tenslotte weer enigszins op de been geholpen.

Ondertussen had Hendrikus Koolhaas hooglopende ruzie gekregen met Gijs Hak en deze tegen het scheprad van de molen gedrukt, hem het mes op de borst gezet en gedreigd met de woorden: ik zal je snijden dat ge "donders" wordt.

Ook Ariën van Honk bracht het er niet af want hij kreeg met een molenhaak een slag op zijn hoofd en werd daarbij door Egbert Klop uit Aalst, volgens getuigen, nog verschillende malen bewerkt met een mes.

Op 13 maart van het jaar 1805 werden Gijsbert van Wijnen, Gijs Hak, Ariën van Honk en Gijsbert Donker uit Zuilichem alsmede Dirk voor de Wind en Johannes Bakker uit Aalst opgeroepen om voor de Bommelerwaardse rechter Jacob de Virieu in deze zaak te getuigen.

Op de rechtzitting verklaarden zij wel alles gehoord, maar niet alles gezien te hebben wat er was voorgevallen tijdens de vechtpartijen, wat wel verklaarbaar is want de Delwijnsense watermolen zal in die tijd wel niet gebaad hebben in een zee van licht, maar alles zal zich binnen waarschijnlijk afgespeeld hebben bij een olielamp of wellicht bij kaarslicht en buiten was het aarde donker in deze tijd van het jaar.

Na de rechtzitting wordt in het oud rechterlijk archief van de bank van Zuilichem verder met geen woord meer gerept over de ruzie in de molen tussen de Aalstersen en de Zuilichemmers. Wel kunnen we hieruit de conclusie trekken dat zich op de watermolens in vroeger dagen best heel wat heeft afgespeeld en zeker als mensen uit verschillende naburige dorpen er elkaar troffen kon het nog wel eens goed uit de hand lopen, dat blijkt uit het voorval bij de watermolenaar Cornelis Vroom en zijn vrouw Anna Biesheuvel in de Delwijnsense windwatermolen in het jaar 1804.

Delwijnsense molen.

Bron: Streekarchief Zaltbommel. ORA Zuilichem, arch. 186/62 - minuten dingsignaat.

Teus van Tilborg (Jaargang 2-2)

Onthulling gedenkteken bij Wilhelminasluis....

Op 18 augustus van dit jaar was het precies 100 jaar geleden dat het monument op de sluisdijk tussen Poederoyen en Andel i.v.m. de afsluiting van de rivier de Maas, door koningin Wilhelmina werd onthuld. Ook de inwoners van de dorpen Aalst, Brakel en Poederoyen speelden hierbij destijds een rol. Teus van Tilborg uit Andel heeft hierover in het septembernummer van "AKTU-AEL", het dorpsblad van Andel een artikel geplaatst dat wij van hem mochten overnemen in "Vier Heerlijkheden" en waarvoor wij hem zeer dankbaar zijn. Hieronder volgt zijn verhaal:

100 jaar Bergsche Maas. De afgelopen periode is hier veel aandacht aan besteed. Publicaties zijn er over verschenen, een monument onthuld en feesten gevierd. Daartoe was ook alle reden. De totstandkoming van de nieuwe Maasmond was uit waterstaatkundig oogpunt immers van grote betekenis. Niet in het minst voor het Land van Heusden en Altena. De aanleg van de Afsluitdijk en de bouw van de Wilhelminasluis in Andel waren belangrijke onderdelen van dit miljoenenproject. Het was dan ook niet zonder reden, dat een deel van de openingsplechtigheden in 1904 in ons dorp (*Andel*) plaatsvond door de onthulling van het zo markante gedenkteken op de grens van Andel en Poederoyen, tevens de grens van Noord-Brabant en Gelderland en van de gemeenten Woudrichem en Zaltbommel. In dit blad (*AKTU-AEL*) heb ik daar al eens eerder over geschreven. Nog niet zo lang geleden zelfs: over de voorbereiding van de feestelijkheden op de dag van de onthulling: 18 augustus 1904.

Van de openingshandeling werd in de kranten uitvoerig verslag gedaan. Grote artikelen uiteraard ook in de regionale kranten, zoals het Nieuwsblad voor het Land van Heusden en Altena, de Langstraat en de Bommelerwaard en de Nieuwe Gorcumse Courant (NGC). Uit deze laatste krant zijn de gegevens ontleend voor het hieronder volgende verslag van de openingshandeling in Andel.

Het is al vaak gezegd: op de dag van de plechtigheid is het bijzonder slecht weer. Dit maakt het verblijf van de gasten en belangstellenden op en bij de rivier niet aangenaam. Volgens de verslaggever van NGC is het weer "gelijk de zee, het water is woest." Met ongeveer 20 journalisten vaart hij op een

boot achter de boot, m.s. Kraijenhof (was in 1823 bedenker van het plan tot scheiding van Maas en Waal), waarop onder anderen Koningin Wilhelmina en haar echtgenoot Prins Hendrik zich bevinden. Daar achter nog enkele boten met namen als Leemans (was ook een ingenieur van Rijkswaterstaat, die een plan had gemaakt voor een andere bedding van de rivier), Rose en Kruger met aan boord regeringsfunctionarissen, leden van de Staten Generaal en nog veel meer hoge gasten. Onder hen ook de ministers van Buitenlandse Zaken en van Waterstaat, Handel en Nijverheid. Deze laatste, mr. J.C. de Marez Ooijens, is voor de gelegenheid in ambtsgewaad.

Het gezelschap arriveert rond half twee in de middag in Andel bij de sluis. De hoge gasten zijn dan al de tribune gepasseerd die ter hoogte van de Zwaan is geplaatst voor de schoolkinderen en Andels Fanfare Corps. Of de versieringen langs de dijk, die zwaar te lijden hebben van de hevige wind, het gezelschap opvallen is twijfelachtig. Bij aankomst worden bloemen aangeboden. Door een dochter van de Ingenieur van den Waterstaat, E. van Konijnenburg, door een dochter van J. van Ouwerkerk van Andel en door burgemeester P. van Daalen :an de gemeente Poederroijen. Ook het sluispersoneel geeft bloemen. Die zijn er ook namens de Woudrichemse vissers, die bang zij:n schade te lijden als gevolg van de afdamming van de Maas in Andel.

Een dochtertje van één van de vissers biedt ze aan. Bij het monument zingen kinderen uit Aalst, Poederroijen en Brakel. Voor de gasten is een tribune gebouwd. Opvallend is, dat Andels Fanfare Corps niet op deze prominent plek aanwezig is om de openingshandeling muzikaal op te luisteren, doch zoals al geschreven aanwezig is ter hoogte van het veer bij de Zwaan. De Bazuin uit Gorinchem is voor de muzikale begeleiding benaderd. Of die daadwerkelijk ook gespeeld heeft is nog maar de vraag. De verslaggever spreekt namelijk over “militaire muziek uit Den Bosch.” Ook de schoolkinderen uit Andel zijn er niet bij om te zingen. Met AFC maken ze hun opwachting langs de rivier ter hoogte van de Zwaan. Wel die uit Aalst, Poederroijen en Brakel. Melding wordt gemaakt van toespraken door ingenieur E. van Konijnenburg, de minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid en Koningin Wilhelmina. Als de officiële plechtigheid ten einde is en het monument is onthuld, vertoef het gezelschap nog kort bij het monument om dit nog eens goed te bekijken om zich met de aanwezigen te onderhouden. De gehele plechtigheid duurt niet langer dan een halfuurtje. Om twee uur is alles achter de rug. Er wordt dan weer koers gezet richting Heusden. Het weer is dan inmiddels opgeklaard. De verslaggever tekent op dat “alles uitstekend geregeld is.”

Bij de openingshandeling zijn ook Woudrichemse vissers aanwezig. Ze liggen oostelijk van de sluis, aan de Andelse kant dus, met hun boten. Met hun vrouwen en kinderen zijn ze enkele dagen voor de opening door een hoge ambtenaar via de burgemeester, P. Verhagen, uitgenodigd. Het valt op, dat de verslaggever, die wel uitvoerig de toespraken van de koningin en anderen weergeeft met geen woord rept over een protest van de Woudrichemse vissers en van een protestgedicht van burgemeester Verhagen. Tijdens de onlangs in Woudrichem gehouden Visserijdagen werd daar wel aan gerefereerd. Het is dan ook maar de vraag of het verhaal op waarheid berust. Waarschijnlijk niet.

Bron: “AKTU-AEL”, dorpsblad Andel, 13^e jaargang nr. 1, september 2004.